

бо у нього піднявся тиск і посилилась аритмія (Л. Костенко) й авторському коментарі (*Страх і неспокій поперемінно сковував людей, бо прийшов і пішов твердий на вдачу москалик, прийшов і пішов звиклий до муштри й дисципліни румун, знову вступивши край швидкому до дії москалеві* (М. Матіос), удаються і до «економії» мовних засобів, пропускаючи сполучник перед другим підрядним компонентом.

Розглянуте дозволяє зробити висновок про те, що, незважаючи на незначну чисельну представленість у названих творах, неелементарні складнопідрядні речення з підрядним компонентом причини є яскравим засобом художньої оповіді, що й підтверджують проаналізовані зразки сучасної прози. Логічним продовженням розпочатого в цій статті дослідження неелементарних складнопідрядних речень із підрядним компонентом бачиться виокремлення їх прагматичних типів і визначення комунікативно-прагматичної функції.

Література

1. Андрухович С. Літо Мілени : [повість] / Софія Андрухович // Андрухович С. Старі люди. – Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2008. – С. 83–143. – (Першотвір).
2. Андрухович С. Старі люди: [повість] / Софія Андрухович // Андрухович С. Старі люди. – Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2008. – С. 3–82. – (Першотвір).
3. Байдаченко Н. Перший гріх Ізабелли : [повість] / Настя Байдаченко. – К. : Факт, 2006. – 190 с. – (Першотвір).
4. Вихованець І. Р. Граматика української мови. Синтаксис : [підручник] / І. Р. Вихованець. – К. : Либідь, 1993. – 368 с.
5. Дудик П. С. Синтаксис української мови : [підручник] / П. С. Дудик, Л. В. Прокопчук. – К. : ВЦ «Академія», 2010. – 382 с.
6. Костенко Л. Записки українського самашедшого : [роман] / Ліна Костенко. – К. : А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2011. – 416 с. – (Першотвір).
7. Матіос М. Нація : [роман] / Марія Матіос. – Львів : ЛА «Піраміда», 2011. – 256 с. – (Першотвір).
8. Сучасна українська мова : [підручник] / За ред. О. Д. Пономарева. – К. : Либідь, 2008. – 488 с.
9. Тележкіна О. О. Безсполучникові складні речення з компонентом обґрунтування: дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Олесь Олександрівна Тележкіна. – Х., 2002. – 180 с.
10. Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови : [підручник] / К. Ф. Шульжук. – К. : ВЦ «Академія», 2010. – 407 с.

УДК 811.161.2'373.611

А. А. Воробйова

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СУФІКСАЛЬНИХ ІМЕННИКІВ У РОМАНІ «РАЙ. ЦЕНТР» ЛЮКО ДАШВАР

Воробйова А. А. Структурно-семантичні особливості суфіксальних іменників у романі «РАЙ. центр» Люко Дашвар.

У статті розглянуто похідні іменники, що утворені способом суфіксації й використані в сучасному прозовому творі. Установлено найпродуктивніші суфіксальні форманти та з'ясовано особливості семантики проаналізованих дериватів.

Ключові слова: словотвірна структура, семантика, суфіксальний дериват.

Воробйова А. А. Структурно-семантические особенности суффиксальных имен существительных в романе «РАЙ. центр» Люко Дашвар.

В статье рассмотрены производные имена существительные, образованные способом суффиксации и использованные в современном прозаическом произведении. Установлены самые продуктивные суффиксальные форманты и определены особенности семантики проанализированных дериватов.

Ключевые слова: словообразовательная структура, семантика, суффиксальный дериват.

Vorobyova A. A. Structural and semantic features of suffix nouns in a Luko Dashvar's novel «PARADIS. center».

Derivative nouns are considered in the article, which are formed by a suffixes method and used in modern prose work. The most productive suffix formants are set and the features of semantics of analysis derivatives are certain.

Key words: word-formation structure, semantics, suffix derivate.

Останнім часом, за даними наукової літератури, вивчення українського словотвору здійснюється в таких напрямках: розмежування принципів морфемного і словотвірного аналізу (праці В. Горпинича, В. Грещука, Я. Закревської, С. Панцьо, О. Кубрякової, О. Ревзіної, Т. Вільчинської) [3,7,8,9], іменникова конфіксація української мови (П. Білоусенко, І. Іншакова, К. Качайло, О. Меркулова, Л. Стовбур) [1], типи словотвірних значень девербативів-іменників у віддієслівних гніздах із значенням мислення (Г. Василевич) [2], структура складних іменників у контексті семантичного синтаксису (К. Городенська) [5; 6], словотворча структура і семантика складних слів у сучасній українській мові (Н. Клименко) [10], семантико-словотвірна структура гнізд слів із значенням почуття (Н. Тишківська) [11], суфіксальна експлікація конотації іменників (В. Говердовський) [4], особливості словотвірної семантики українських девербативів і деад'єктивів із нульовими суфіксами (Л. Третевич) [12] тощо. На сучасному етапі розвитку лінгвістичної думки приділяється увага вивченню мови прози та поезії, зокрема словотвірної структури та семантики використаного автором складу слів, з огляду на те, що українська проза на початку ХХІ ст. збагатилася новими творами, дане дослідження є актуальним.

Мета статті: з'ясувати структурно-семантичні особливості суфіксальних іменників, використаних Люко Дашвар у романі «РАЙ. центр». Зібраний фактичний матеріал (393 похідні іменники) свідчить про те, що в сучасному прозовому творі найбільше зафіксовано суфіксальних похідних іменників (64 % від загальної кількості проаналізованих мовних одиниць). На другому місці стоїть спосіб основ-та словоскладання (15 %). Далі йдуть іменники, утворені безафіксним способом творення (9 %), та субстантивацією (8 %). Найменше виявилось конфіксальних структур (3 % від загальної кількості проаналізованих мовних одиниць) та префіксальних іменників (1 %).

Отже, у романі Люко Дашвар «РАЙ. центр» серед зафіксованих іменникових дериватів найбільше виявилось суфіксальних похідних слів (252 іменники), які проаналізовано з позиції їх семантики та словотвірної структури.

У творенні суфіксальних іменників беруть участь більше тридцяти морфем, найпродуктивнішими з яких виявилися *-к-*, *-ість*, *-ин-*, *-нн-*, *-ець*, *-ник*. Решта афіксів наявні у структурі не більше, як десяти слів кожен. Отже, опис мовного матеріалу здійснено в порядку спадання активності суфіксальних формантів. П'ята частина усіх проаналізованих іменників

утворена за допомогою афікса *-к-*, вони поділяються на такі лексико-семантичні групи:

– назви предметів побуту: *свічка* (5) *, *мотузка* (6), *кнопка* (11), *цигарка* (11), *картинка* (12), *книжка* (24), *сумка* (25), *картка* (25), *лялька* (26), *голка* (30);

– найменування осіб: *матінко* (6), *дівка* (11), *перукарка* (15), *хазяйка* (16), *білявка* (20), *дівчинка* (26), *коханка* (37), *касирка* (46);

– назви результатів діяльності або окремої дії: *забаганка* (16), *записка* (17), *згадка* (23, 26), *розвідка* (23), *думка* (25), *балачка* (36);

– найменування місцевості: *річка* (5), *хвилька* (9), *верхівка* (11), *бруківка* (23), *асфальтівка* (56);

– назви будівель та їх частин: *домівка* (8), *сходишка* (13), *лавка* (17), *кімнатка* (21), *стішка* (21);

– найменування частин тіла людини й тварини: *бровки* (6, 33), *шкірка* (11), *маківка* (11), *губка* (44);

– назви певної їжі: *картопелька* (22), *хавка* (36), *шоколадка* (46);

– найменування транспортних засобів: *автівка* (11), *машишка* (22);

– назви посуду: *пляшка* (5, 20), *чашка* (26), *скляшка* (46);

– найменування одягу: *футболка* (24), *одежинка* (40);

– назва тварини: *тваринка* (6);

– астрономічна назва: *зірка* (5).

Суфікс *-ість* є у словотвірній структурі двадцяти семи іменників, які називають:

– опредметнені абстрактні ознаки, притаманні певним особам і стосуються їх внутрішнього світу: *гордість* (30, 37), *винахідливість* (30), *підсвідомість* (40), *розкутість* (34), *завзятість* (38), *унікальність* (31), *здатність* (75);

– опредметнені абстрактні ознаки, притаманні певним особам і мають зовнішнє вираження: *самотність* (15), *беззахисність* (21), *забитість* (33, 56), *майстерність* (63), *безпорадність* (63), *приналежність* (39), *приреченість* (64);

– абстрактні назви об'єктивної дійсності: *прикрість* (11, 26), *реальність* (18), *точність* (21), *якість* (26), *радість* (33, 40), *цінність* (39), *нескінченність* (51), *безкінечність* (54), *очевидність* (65), *дохідність* (66), *вартість* (67), *нерухомість* (67), *діяльність* (69).

Морфема *-ин-* утворює близько двадцяти іменників, які поділяємо на такі лексико-семантичні групи:

– назви осіб: *дівчина* (5), *дитина* (6), *хлопчина* (6), *дружина* (31);

– найменування місцевості: *чужина* (38), *вершина* (76), *глибина* (6), *середина* (11), *частина* (5);

– назви конкретних предметів: *сорочина* (8), *копійчина* (22), *милощина* (43), *хлібина* (56);

– найменування тварин: *пташина* (38);

- назва приміщення: *комірчина* (15);
- найменування характерної зовнішньої ознаки особи: *лисина* (11);
- назва часового проміжку: *давнина* (28);
- абстрактна назва: *відносини* (11).

Суфікс *-nn-* наявний у словотвірній структурі іменників двох типів:

- ті, що називають результат певної діяльності: *уподобання* (32), *гримання* (21), *розчарування* (32), *чергування* (61), *переконання* (65), *знуцання* (85), *хвилювання* (77);
- ті, що називають опрідметнену дію: *спілкування* (26), *споживання* (29), *навчання* (33), *кохання* (42), *жадання* (46), *бажання* (47), *прибирання* (76), *тупцювання* (77), *пересування* (78).

Іменники – назви осіб утворені за допомогою суфіксів *-ець*, *-ник*. Наприклад: 1) особи за професією або видом діяльності: *випускник* (57), *двірник* (64), *рятівник* (73), *виробник* (78), *представник* (84), *чиновник* (92), *охоронець* (55), *обранець* (66), *ченець* (92); 2) особи за характерними ознаками: *незнайомиць* (11, 75), *хлопець* (16), *збоченець* (33), *комсомолець* (61), *курець* (77); 3) особи за місцем проживання: *житець* (14), *українець* (39), *виходець* (80), *прибулець* (87).

Кілька дериватів, що у своїй словотвірній структурі мають такі афікси називають конкретні предмети: *годинник* (30), *чайник* (42), *заварник* (43), *гаманець* (34), *прапорець* (34), *стілець* (85); та певну місцевість: *чагарник* (89), *заповідник* (92).

Майже однакову кількість похідних іменникових слів утворюють форманти *-ок*, *-чик*, *-н-*, *-ацій-*. Зафіксовані в романі деривати можна теж поділити на лексико-семантичні групи:

- абстрактні назви: *сигналізація* (11), *реставрація* (14), *мотивація* (20), *коронація* (28), *аргументація* (31), *компенсація* (31), *інформація* (32), *агітація* (36), *організація* (60), *заробіток* (14, 28), *підробіток* (25), *приробіток* (37), *випадок* (31), *чортівня* (6), *дурня* (17), *платня* (32);

– назви істот зі значенням зменшеності або пестливості: *купчик* (15), *братчик* (29), *синок* (11), *їжачок* (6), *кабанчик* (89);

– найменування особи за характерними ознаками: *виродок* (17);

– назви певних приміщень: *сарайчик* (14), *коридорчик* (15, 45), *притулок* (13), *куток* (14), *спальня* (28), *вітальня* (30), *кав'ярня* (31), *перукарня* (32);

– найменування предметів побуту: *диванчик* (77), *килимок* (24);

– поодинокі назви: рослин – *грибочок* (22), частин тіла людини – *пальчик* (29), транспортного засобу – *пароплавчик* (56), певного періоду доби – *ранок* (17), грошових одиниць – *сотня* (30).

У проаналізованих дериватах виокремлюються також форманти *-ств-*, *-иц-*, *-іст*, *-ик*, *-ар*, які теж характеризуються достатньою продуктивністю і наявні у словотвірній структурі таких груп слів:

- назви осіб за професією, політичними уподобаннями,

характерними ознаками тощо: *анархіст*, *суб'єктивіст*, *екзистенціаліст* (37), *песиміст* (40), *журналіст* (67), *шахіст* (76), *трудоар* (15), *кухар* (26), *лікар* (31), *слоняра* (41), *пліткар* (65), *володар* (83), *паскудник* (19), *помічниця* (36), *служниця* (38), *п'яниця* (61);

– збірні назви: *царство* (15), *суспільство* (39), *жіноцтво* (67), *сімейство* (69), *гонорар* (37);

– найменування певної місцевості: *вулиця* (16), *столиця* (29), *дворик* (14), *скверик* (32);

– абстрактні назви: *нахабство* (23), *керівництво* (61), *кокетство* (75);

– найменування конкретних предметів: *спідниця* (5, 6), *дзвоник* (27), *пунктик* (36);

– назва частини тіла людини: *плечико* (6);

– найменування спеціальних будівель, споруд: *дзвіниця* (15).

Невеликою активністю характеризуються суфікси *-ищ-*, *-ук-*, *-от-*, *-ат-*, *-ц-*, *-оц-*, *-ус-*, *-л-*, *-ан*, які простежуються у словотвірній структурі таких іменникових дериватів:

– назви істот з певними емоційними відтінками до основного значення: *парубище* (6), *падлюка* (20), *гадюка* (20), *тварюка* (62), *голота* (22, 25), *сволота* (93), *янголята* (23), *серденьята* (56), *бабця* (32), *бабуся* (15), *матуся* (81), *базікало* (7);

– назви конкретних предметів з певними емоційними відтінками до основного значення: *вудлище* (34), *каменяка* (6), *дверцята* (59), *штанці* (6), *бабло* (22);

– найменування місцин з певними емоційними відтінками до основного значення: *лежбище* (41), *звалище* (111);

– абстрактні назви: *глупота* (9), *гідота* (13), *нудота* (28), *видовище* (8, 31);

– найменування почуттів людей: *прикроці* (37, 64), *веселоці* (38), *нутроці* (69),

– назви частин тіла людини або тварини: *оченята* (27), *крильце* (23);

– найменування осіб за місцем проживання: *кияни* (5), *селяни* (22);

– збірна назва: *трійця* (14, 32);

– найменування певного шару активної лексики: *матюк* (21).

Поодинокі іменники утворені за допомогою формантів *-очк-*, *-ак-*, *-ир*, *-ер*, *-ур-*, *-ач*, як правило, є назвами осіб за професією (*бригадир* (85), за видом діяльності (*кандидатура* (26), *відвідувач* (75)), за іншими ознаками з відтінком зменшеності-пестливості або збільшеності-згрубілості (*жіночка* (20), *скотиняка* (58)), а також назвою конкретного предмета: *електрошокер* (12).

Отже, як показав аналіз фактичного матеріалу, похідні іменники у словотвірній структурі мають переважно суфікси, які утворюють нові слова або надають певного відтінку до основного значення слова. Щодо особливостей семантики, то усі досліджені деривати об'єднуються у такі

тематичні групи: опредметнені абстрактні ознаки, притаманні певним особам і стосуються їх внутрішнього світу (*гордість, розкутість*), опредметнені абстрактні ознаки, притаманні певним особам і мають зовнішнє вираження (*самотність, беззахисність, забитість*), абстрактні назви об'єктивної дійсності (*якість, очевидність*), назви осіб, місцевості, конкретних предметів, тварин, приміщень та їх частин, характерних зовнішніх ознак особи, часових проміжків, одягу, посуду, абстрактні назви.

Література

1. Білоусенко П. І. Нариси з історії українського словотворення (іменникові конфікси) / П. І. Білоусенко, І. О. Іншакова, К. А. Качайло, О. В. Меркулова, Л. М. Стівбур. – Запоріжжя – Кривий Ріг : ТОВ «ЛПКС» ЛТД, 2010. – 480 с.
  2. Василевич Г. Я. Типи словотвірних значень девербативів-іменників у віддієслівних гніздах із значенням мислення / Г. Я. Василевич // Дослідження зі словотвору та лексикології. – К. : Вища школа, 1985. – С. 25–30.
  3. Вільчинська Т. Морфемний і словотвірний аналіз у школі / Т. Вільчинська // Дивослово. – 2003. – № 2. – С. 22–23.
  4. Говердовський С. І. Про суфіксальну експлікацію конотації іменників / С. І. Говердовський // Мовознавство. – 1988. – № 3. – С. 54–59.
  5. Городенська Г. К. Проблема виділення словотвірних категорій (на матеріалі іменника) / Г. К. Городенська // Мовознавство. – 1994. – № 6. – С. 25–28.
  6. Городенська Г. К. Структура складних іменників у контексті семантичного синтаксису / Г. К. Городенська // Мовознавство. – 1988. – № 3. – С. 27–34.
  7. Горпинич В. О. Словотворення і словотвір української мови : [навч. посібник (тексти лекцій)] / Володимир Олександрович Горпинич. – К., 1995. – 68 с.
  8. Горпинич В. О. Сучасна українська літературна мова [Морфеміка. Словотвір. Морфологія] / Володимир Олександрович Горпинич. – К. : Вища школа, 1999. – 208 с.
  9. Грещук В. В. Деякі теоретичні питання словотвірного значення / В. В. Грещук // Мовознавство. – 1991. – № 3. – С. 34–42.
  10. Клименко Н. Ф. Словотворча структура і семантика складних слів у сучасній українській мові / Ніна Федорівна Клименко. – К. : Наукова думка, 1984. – 251 с.
  11. Тишківська Н. Я. Семантико-словотвірна структура гнізд слів із значенням почуття в українській мові / Н. Я. Тишківська // Ономастика і апелятиви [зб. наукових праць]. – Вип. 7. – Дніпропетровськ : ДДУ, 1999. – С. 213–215.
  12. Третьєвич Л. М. Про особливості словотвірної семантики українських девербативів і деад'єктивів із нульовими суфіксами / Л. М. Третьєвич // Дослідження словотвору та лексикології. – К. : Вища школа, 1985. – С. 21–25.
- * Тут і далі по тексту мовний матеріал паспортизовано за книгою : Дашвар Люко РАЙ. центр [Текст]. – Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2010. – 272 с.

УДК 811.161.2:81'42

Н. О. Дорогович

ЕКСПРЕСИВНЕ ВИРАЖЕННЯ ЛІНГВОКОНЦЕПТУ УКРАЇНА В ЛІТЕРАТУРІ УКРАЇНСЬКОГО РЕЗИСТАНСУ 40 – 50-Х РОКІВ ХХ СТОЛІТТЯ

Дорогович Н. О. Експресивне вираження лінгвоконцепту УКРАЇНА в літературі українського резистансу 40–50-х років ХХ століття.

У статті розглянуто особливості експресивного вираження лінгвоконцепту УКРАЇНА в літературі українського резистансу 40–50-х років ХХ століття. Проаналізовано найменування України з різними емотивно-оцінними конотаціями, а також тропеїчні та фігуральні структури мови, що породжують нові асоціативно-образні смисли концепту УКРАЇНА.

Ключові слова: лінгвокультурний концепт УКРАЇНА, експресивність, оцінка, українська література резистансу.